

BERTIL ÖSTERGREN:

Svensk utbildning i internationella perspektiv

Det internationella ansvaret bör vara en stimulerande utmaning till svensk utbildning och forskning, skriver direktör Bertil Östergren, som f n arbetar med utbildningsfrågor inom Universitetskanslerämbetet. Han anknyter till en intervju med LO-ordföranden Gunnar Nilsson i Svenska Dagbladet i maj i år. Östergren framhåller att språkutbildningen inte är tillräcklig i våra skolor, och han understryker att en förbättring skall börja med modersmålet! På högre nivå får eleverna också alltför litet syssla med problemanalys. Intressant är hans påpekande, att man på universitetsnivå vet hur forskningsläget är i andra länder men att man vet alltför litet om hur utbildningen går till. I detta avseende har vi mycket att lära, och studier i utländsk utbildning bör uppmuntras, menar han.

I Svenska Dagbladets intervjuserie "Nya riktmärken" framträdde den 15 maj LO-ordföranden Gunnar Nilsson. På en inledande fråga om vilka värderingsförändringar han önskade i samhällsutvecklingen under de närmaste 15 åren svarade han, att vi framför allt måste anpassa oss till omvärldens situation. Den utveckling som gjorde i-länderna allt rikare i förhållande till u-länderna kunde inte få fortsätta. Vi måste infoga oss i ett mer globalt system. "På lång sikt är detta det viktigaste, inte minst för vår egen överlevnad".

Därefter fick Gunnar Nilsson besvara en del mer traditionella fackliga frågor om arbetstid, pensionsålder, skatter etc. Avslutningsvis tog LO-ordföranden på nytt upp det inledningsvis anslagna temat. Han framhöll, att de stora problemen måste lösas på det internationella planet. "Oroande är att vi har så kort tid på oss att bringa dessa problem under gemensam kontroll. Det borde stämma till djup eftertanke hos beslutsfattarna. Vi kan bara jobba vidare med oerhörd envishet och utpräglad tålamod i hopp om att nya, mer globalt inriktade värderingar skall slå igenom innan det är för sent att vika av från en katastrofkurs." Det var slutorden i intervjun.

Det var ganska ovanliga tongångar för att komma från en facklig företrädare. Det var förmodligen första gången som en LO-ordförande så klart framhöll det globala ansvaret som en brådskande och allt annat överskuggande uppgift. I den delen innehöll intervjun med Gunnar Nilsson verkligen en nyhet.

Rubriken över intervjun var denna: "LO-chefen om framtiden: Sabbatspauser sänkt pensionsålder, nytt skattesystem."

Vi har alla en rubriksättare i Svenska Dagbladet inom oss. Vi är livsfarligt när-synta. De internationella samarbetsproblemen, som avgör också individens och nationens liv, förefaller avlägsna och svår-gripbara. Det är skenbart — men endast skenbart — mer närliggande frågor, som vi främst intresserar oss för och ger högst angelägenhetsgrad.

Detta gäller också på utbildningens område. De nya, mer globalt inriktade värderingar och den internationella ansvarskänsla, som behövs innan det blir för sent att vika av från en katastrofkurs, måste det bli vara utbildningens uppgift att skapa. Men våra ansatser i det avseendet är hittills trevande och ofullkomliga.

Svensk kvalitet och utländsk

När man diskuterar svensk utbildning i internationellt perspektiv är det vanligen en annan utgångspunkt man anlägger. Man frågar sig hur svensk utbildning kvalitets- och nivåmässigt utvecklats i förhållande till motsvarande utbildning i andra länder, främst då andra rika västländer. Inte sällan görs gällande, att svensk utbildning undergått en standardsänkning jämfört med utbildning i andra länder.

Det faktiska underlaget för allmänna påståenden av detta slag är klen. Dessutom är jämförelsekriterierna svåra att fastställa: vad för slag av kvalitet, nivå eller standard avser man, med vilka länder jämför man, vilka omständigheter på-

verkar jämförelserna?

Det ligger också nära till hands att förbise, att utvecklingstendenser i vårt land har motsvarighet i andra länder. På den högre utbildningens område är många utvecklingsriktningar internationella: vidgningen av högskolebegreppet, återkommande utbildning, tillträde till högre utbildning för nya grupper utan traditionell utbildningsbakgrund, ökat samspel mellan universitetsstudier och yrkesverksamhet, ökat utbud av kortare kurser för yrkesverksamma, begränsning av studietiderna, starkare betonande av de samhällseliga målen för universitetens verksamhet. På en punkt förefaller det emellertid som om utvecklingen i Sverige skulle ha delvis avvikit från det internationellt vanliga. De tendenser som förekommit i vårt land till försvagning av sambandet mellan forskning och högre utbildning skulle förmodligen inte anses eftersträvaransvärda i de flesta andra länder i jämförlig situation.

När jag här skall peka på några punkter där en kvalitetsmässig förstärkning är önskvärd i svensk utbildning, vill jag uttryckligen betona, att jag därmed inte påstår att andra länder är bättre ställda i dessa avseenden. Det internationella perspektiv jag anlägger är ett annat: behovet av en absolut sett hög kvalitet på svensk utbildning för att vårt lands medborgare skall kunna göra en insats i världssamhället. Vårt land är materiellt lyckligt lottat; det skulle inte vara rimligt att på utbildningens område begränsa ambitionerna till en medelproportional för alla

industriländer, när vi inte gör det på så många andra fält.

På skolans område behövs effektivare insatser i fråga om språkutbildningen. Det gäller inte minst förmågan till skriftlig framställning på svenska. Man blir betänksam, när man ser vilka brev och uppsatser en del universitetsstuderande skriver. Behärsknigen av det egna modersmålet är viktig också ur internationell synpunkt. För det första måste man klart kunna ordna sina tankar i en språklig dräkt, om man vill kunna tänka klart och redigt om världsproblemen. För det andra är behärsknigen av det egna modersmålet grundstrukturer en förutsättning för en effektiv inläring av främmande språk.

De gymnasieutbildades förmåga att utan alltför stora svårigheter läsa facklitteratur på engelska är otillfredsställande. I skolans engelskundervisning behöver lästräningen ökas och börja på tidigare stadium i grundskolan.

De andra och tredje främmande språkens ställning i grundskola och gymnasium behöver förändras. Ett olyckligt bort- och tillvalssystem har skapat en organisatoriskt och metodiskt ohållbar situation. Endast ca 1/5 av gymnasieeleverna fullföljer studiet av B- och respektive C-språk till sista årskursen. Vi kan emellertid inte enbart lita till engelska som främmande språk. Det begränsar våra kontakter och perspektiv utåt, inte minst ur kulturpolitisk synpunkt. En reform av gymnasiets språkprogram i ungefärlig överensstämmelse med skolöverstyrelsens nyligen

framlagda förslag, som ger större möjligheter till praktiskt användbara kunskaper i åtminstone ett andra främmande språk, skulle innebära en förbättring.

När det gäller den högre utbildningen undrar man om inte informationskvantifierande målsättningar har fått för stort utrymme på bekostnad av förmågan till problemanalys och problemlösning. Den högre utbildningens uppgift kan inte främst vara att fylla igen hål i kunskapsutrustningen. Yrkesinriktningen av den högre utbildningen kan inte främst få innebära inläring av handgrepp och tekniker. Förmågan att självständigt behandla komplexa frågeställningar bör prioriteras högre. Även detta har en internationell aspekt: den internationella utvecklingen medför snabba förändringar, som kräver förmåga att ställa om sig till nya situationer och bemästra nya problem.

Att lära av andra

Det är självklart viktigt, att svensk utbildning är internationellt jämförbar och konkurrenskraftig, bl a med hänsyn till önskvärdheten av internationell rörlighet på arbetsmarknaden. Men det aktuella problemet är kanske mindre någon slags absolut standard- och nivåjämförelse och mera en fråga om innehållet och inriktningen och om den generella tillämpbarheten av vad man lärt.

På makronivå är vi väl ganska väl underbyggda om utvecklingen i stora drag i andra länders utbildningsväsende. Som ovan nämndes är många av utvecklingstendenserna internationella, i varje fall i

den begränsade meningen att de är gemensamma för de flesta industrialiserade länder. Men på mikronivån, när det gäller den närmare utformningen av studiernas inriktning och innehåll, är det annorlunda.

När UKÄ:s internationaliseringsutredning i början av sitt arbete reste runt till universitet och högskolor och diskuterade med lärare och studenter, så berättade ämnesföreträdare i flera fall att de visste föga eller intet om hur studierna i deras eget ämne var upplagda vid universitet i andra länder. En forskare måste vara väl orienterad om det internationella forskningsläget inom sitt specialområde. Men det är sämre ställt när det gäller kunskap om utbildningen i andra länder.

En amerikansk universitetsprofessor har sagt, att en statlig myndighet, ett privat företag eller en enskild organisation vet mer om sina motsvarigheter i andra länder än vad universiteten vet om andra länders universitet. Andra har framhållit, att universitetens starka sida inte är organiserade internationella kontakter.

Typiskt är att när man i vårt land genom en arbetsgrupp eller på annat sätt skall överse studieplanerna i ett universitetsämne, så ingår uppgifter om hur utbildningen bedrivs i andra länder praktiskt taget aldrig i materialet. Utländska förhållanden påverkar följaktligen inte heller förslagen. Vi har f n inte resurser för att hålla tillräcklig kontakt med utländsk utbildning.

Om man vill främja den högre utbildningens internationella jämförbarhet och

konkurrenskraft, kan knappast något vara viktigare än att ge resurser för studier av utländsk utbildning. Utlandsresor i detta syfte bör stödjas lika väl som resor för forskningsändamål.

Universiteten och u-länderna

Universiteten har hittills i ringa grad varit engagerade i det svenska utvecklings-samarbetet. I många andra länder är universitetssamverkan med u-länderna betydligt mer utvecklad.

Vi har kommit till insikt om att det i allmänhet inte är särskilt ändamålsenligt att ge u-landsstudenter grundläggande universitetsutbildning i Sverige. 1960-talets tanke att i speciella utbildningslinjer vid universiteten utbilda unga svenskar till biståndsexperter, som sedan skulle åka ut och lära u-ländernas folk hur de skulle leva och verka, var förflugen.

Men det finns många andra områden där ökade universitetsinsatser i utvecklings-samarbetet skulle vara önskvärda. U-landsstudenter kan i Sverige genomgå påbyggnads- och forskarutbildning på områden där vårt land har speciella fördelar att erbjuda. Universiteten kan engagera sig i uppbyggnaden av forsknings- och utbildningsorganisationer i u-länder. Vår forskning om utvecklingsproblemen behöver förstärkas. Även i utvecklings-samarbetet utanför forsknings- och utbildningssektorn bör universiteten kunna engageras i högre grad.

Allt detta behövs inte bara för u-ländernas skull utan också för vår egen skull. Vi bör inte se oss själva som en ensidigt

givande part; vi har mycket att lära av samverkan med u-länderna. Den perspektivförskjutning, den fostran till förutsättningslöshet, som u-landsarbete innebär, ger inte bara en bättre handlingsberedskap på det internationella planet; den är också ofta befruktande när det gäller lösning av rent inhemska arbetsuppgifter.

Det globala perspektivet

Man kan alltså se svensk utbildning ur många olika internationella perspektiv. Det viktigaste är emellertid det som anknyter till den inledningsvis återopade intervjun med LO-ordföranden Gunnar Nilsson: utbildning för internationell solidaritet och samverkan.

Det är inte så länge sedan människornas levnadsvillkor främst berodde på lokala förhållanden: goda skördeår eller missväxt, tillgång på vilt och fisk, begränsade krig, feodala och nationella herrars politik. Den organisation för mänsklig samverkan, som vi med självklarhet upplever som den väsentliga, nämligen nationalstaten, är för oss bara några hundra år gammal — en kort tid i mänsklighetens utveckling; för andra är nationalstaten bara några år gammal. Nu börjar nationalstaternas gränser suddas ut i den meningen, att förhållanden utomlands i allt högre grad påverkar förhållandena inom nationalstaterna och begränsar utrymmet för suveräna nationalstatliga beslut. Det växer fram en reell om än inte formell världsgemenskap. Och den utvecklingen går snabbt; vi kommer inte att ha samma långa tid på oss för anpassning till världs-

samhället som samverkansform som vi i Europa haft till nationalstaten.

Om våra barn och barnbarn skall kunna hjälpa till att lösa de hotande globala kriserna, om de skall kunna leva vidare på en jord där ingen del är oberoende av andra, så måste utbildningen inriktas på denna nya situation. Utbildningsväsendet måste gå i spetsen när det gäller att lösa de internationella samlevnadsproblemen.

Men i stället släpar utbildningsväsendet efter i internationaliseringsprocessen. Hur är det tex med skolans litteraturundervisning och med lärarutbildningen för den uppgiften? Får eleverna uppleva att den stora majoritet av jordens befolkning, som bor i Asien, Afrika och Latinamerika, har haft och har en rik kultur och litteratur? Eller bibringas de föreställningen att den västerländska kulturen är överlägsen, att Asien, Afrika och Latinamerika är vita fläckar på den litterära kartan, att de är befolkade av i förhållande till oss kulturellt lägre stående människor (inte bara när det gäller materiell och teknisk kultur)? Och hur är det med historieundervisningen? Skildrar den fortfarande inte i långa stycken världen från begränsad europeisk synpunkt? Hur är det med religionsundervisningen och undervisningen i samhällskunskap — osv?

I maj i år antog regeringsexperter från hela världen vid ett Unescomöte i Paris ett förslag till en rekommendation om utbildning för internationell förståelse, samverkan och fred. Unescos generalförsamling i höst kommer att ta definitiv ställning till förslaget. I rekommendationsför-

slaget uppställs som viktiga mål för utbildningspolitiken ett globalt perspektiv i all utbildning, förståelse och respekt för alla folk och deras kulturer, medvetenhet om det ökande beroendet mellan länder och folk, förmåga att kommunicera med andra, förståelse för nödvändigheten av internationell solidaritet och samverkan, beredskap att delta i lösandet av världens problem. Rekommendationen anvisar också vägar för hur detta skall kunna genomföras i praktiken.

Av skäl som väl inte behöver utvecklas är det i dagens läge lättast för de västliga industrinationerna att förverkliga en rekommendation som den föreslagna. Det är

initialt främst på dem det ankommer om en rekommendation skall bli mer än en bunt papper. Bland dessa länder hör Sverige till dem som har särskilt goda förutsättningar — genom sitt välutvecklade utbildningsväsen, sin materiella standard och sin politiska ställning — att inte bara förverkliga en rekommendation utan också att på det internationella planet verka för de uppställda målen. Detta är ett område där man utan att förhäva sig kan konstatera att Sverige internationellt bör kunna gå i spetsen — om vi vill göra det.

Det internationella ansvaret bör vara en stimulerande utmaning till svensk utbildning och forskning.